

УСТНИ И РАЗГОВОРНИ МАРКЕРИ КАТО ЗНАЦИ ЗА РАЗГОВОРНОСТ В МЕДИЙНИЯ ТЕКСТ

Андреана Ефтимова,

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме: Статията се опитва да изясни и положи в система няколко много важни понятия за съвременната лингвистика, социолингвистика и теория на медиатекста. В езиковедските дисциплини се влага различен смисъл в понятията, обозначени с термините *разговорен стил*, *разговорна реч*, *устна комуникация* и *регистър*. Затова е необходимо да се открият различното и общото в обхвата на тези понятия. В статията разделям разговорните маркери от маркерите на устната комуникация, които имат еднакви функции обаче в медийния текст – като маркери на разговорността в имитирането на разговорен стил. Маркерите на устната комуникация пък не са зависими от стила, а от регистрите, чийто избор зависи от факторите на конкретната ситуация.

Keywords: mediatext, colloquial style, colloquial speech, oral speech, register

Преди да се потърсят маркерите на разговорността в писмените медийни текстове, трябва да се изяснят няколко важни понятия в съвременната езиковедска наука, които са в обращение, но липсва единомислие около съдържанието им – *разговорен стил*, *разговорна реч*, *устна комуникация*, *регистър*.

Стил и реч

Независимо в коя теоретична парадигма се появява, понятието за стил винаги е теоретичен конструкт, създаден, за да стане възможно групиране на езиковите средства в книжовния български език според потенциалната им способност да функционират в определени социални сфери.

Речта е обект на лингвистичното изследване; тя е конкретното проявление, конкретната реализация на стиловете в езиковата практика.

Писмена и устна форма на общуване

Стилът се реализира в две форми на речта – писмена и устна. Всички стилове в българския език се осъществяват чрез текстове в писмена и устна

форма. Винаги когато говорим за писмена реч, предполагаме преднамерена и понякога префункционализирана употреба на езиковите средства, а винаги когато говорим за устна реч, предполагаме друг вид преднамерена употреба, която сме склонни да окачествяваме като непреднамерена, „спонтанна“, защото този вид преднамереност е от по-различен когнитивен порядък. Реализирането на стиловете в писмени текстове е доста по-ясно и по-лесно „проследимо“ с оглед на очевидно преднамерената употреба на езикови маркери за съответния стил.

Въпреки че нивото на преднамереност на употребата на езиковите средства в устната комуникация е различно, устните форми на общуване в стиловете се отличават с константни характеристики, които са валидни изобщо за устната комуникация при всеки език. Тези характеристики можем да наречем маркери на устната реч. Често устните форми на комуникация се припознават като разговорна реч, но това не е съвсем коректно, защото едно устно представено научно изказване например не би могло да се окачестви като разговорна реч. Или пък би могло?

Разговорен стил, разговорна реч, устна комуникация

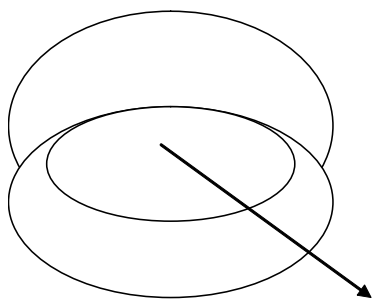
Разговорният стил винаги е бил повод за дискусии в научната литература – предмет на спор са били най-вече основанията за отделянето му като самостоятелен функционален стил. Реализацията на разговорния стил в писмени и устни текстове има особености, които го правят различен от останалите съставляващи системата от стилове.

Устните текстове в разговорен стил съдържат освен маркери на разговорност и маркери на устната комуникация, които имат отношение към регистрите на общуването – например „деструкция на синтаксиса“, елизии на гласни и съгласни звукове, прагматични частици и пр. Тези маркери за устна комуникация се наблюдават в устни текстове от всеки стил. Маркерите за разговорност са онези езикови средства, които не са възможни за употреба във всички стилове в устната и писмената им форма – например маркираната диалектна и жаргонна лексика. Те могат да се срещнат в текстове от художествения или публицистичния стил, но не и в научния и официално-деловия. Затова те са стилообразуващи средства.

Писмените текстове винаги предполагат по-висока официалност на общуването. Затова създаването на един писмен текст като текст в разговорен стил изисква употребата на разговорни маркери на различни езикови равнища, които винаги „отменят“ или снижават до някаква степен официалната тоналност, която писменото общуване предполага. Освен това обаче, за да се засили впечатлението за спонтанност на комуникацията в писмения текст в разговорен стил, се налага да се имитира устно общуване, като се използват маркери на устната комуникация. Т.е. в писмените

форми на разговорния стил винаги има известна доза имитация на устната реч. Това префункционализиране на маркери на устната реч в маркери на разговорност в писмени текстове е онази особеност на разговорния стил, която поставя на дневен ред въпроса за съдържанието на термина *разговорна реч*. Според логиката на гореизложеното под разговорна реч би трябвало да разбираме само устните форми на разговорния стил. В останалите стилове устните форми на общуване не могат да се окачествят като разговорни варианти, защото в тях присъстват само маркери на устната реч, но не и маркери на разговорността. Ето как едно понятие, което през последните години беше генерализирано и буквално беше станало синоним на устна комуникация, се оказва подсистема в обширната територия на устната комуникация. От друга страна, понятието разговорна реч често се използва като синоним на разговорен стил. Безспорно разговорната реч, с която обозначаваме устните форми на текстовете, реализиращи разговорния стил, е част от този стил. Друга подсистема в разговорния стил съставляват писмените текстове, където разговорността е от друг порядък, тъй като тя не е присъща на писменото общуване (това се отбелязва от множество изследователи в областта на стилистиката)¹⁾.

УСТНА КОМУНИКАЦИЯ

РАЗГОВОРЕН СТИЛ

РАЗГОВОРНА РЕЧ

Маркери на разговорността и маркери на устната комуникация

Маркерите на устната комуникация са общи за всички текстове от всички стилове, реализирани в устна форма. Те могат да бъдат поставени и в групата на дискурсните маркери или пък да бъдат определени като средства на книжовно-разговорната реч, както беше предложено на конференциите по разговорна реч във Велико Търново, за да се постави акцент върху валидността им за всички стилове и върху допускането им в официалното институционално общуване (този термин придоби ши-

рока популярност в езиковедските проучвания). Те действително не са белег на определен стил в общуването и имат прагматични функции в изказването, които ги правят по-съществени за изграждането на устния дискурс, отколкото за стила. Затова и приемаме, че са маркери на устната комуникация.

Маркерите на разговорността са езиковите средства и стилистичните похвати, които сигнализират за неофициалност на общуването, за приближаване до ежедневно говорене. Те са белег на разговорния стил в общуването.

Различните езикови равнища са специализирани в изграждането на текстове от разговорния стил или на устно оформяне на речта.

Маркери на разговорността	Маркери на устната комуникация
- само в текстове на разговорния стил - писмени и устни; - стилово маркирани средства.	- в текстове на всички стилове, но само в устна форма; - стилово немаркирани средства.
Примери:	Примери:
засилена употреба на експресивна лексика (жаргонизми, диалектизми, вулгаризми, турцизми и др.); преносна употреба на книжовна лексика с оценъчно предназначение; преосмислена употреба на някои глаголи в сравнително устойчиви конструкции; устойчиви фразеологизми и сравнения; стилистични фигури (брахиологии и пр.); самостоятелно използване на междуметия, частици и модални думи; новообразувани думи от словосъчетания или абривиатури и др. ²⁾	„деструкция“ на синтаксиса (пълна или частична); прагматични частици – ами, а и пр.; звукови елизии – т`ва, к`во, наш`те и др.

Възможно е маркерите на устната комуникация да проникнат в писмени текстове, за да допринесат за изграждането на разговорен стил. Възможно е да има маркери на разговорния стил в устни текстове – тогава те са текстове в разговорен стил, но е възможно в устни текстове да няма маркери на разговорния стил – тогава тези текстове са организирани според правилата на други стилове и притежават маркери на устната комуникация, защото са в устна форма.

Маркерите на устната комуникация на фонетично и синтактично равнище могат да „прескачат“ в различните регистри на устното общуване, т.е. те са валидни за ситуации с различна степен на официалност.

Понятието за регистър

Регистърът се определя като „сравнително затворена подсистема от езикови средства, детерминирана от параметрите на социалната ситуация“⁽³⁾. Следователно, ако стилът е системно групиране на изразни средства, което не се влияе от социалната ситуация, а по-генерално – от социалната сфера, то регистрите са подсистеми, които включват езиковите средства според уместността им в конкретната социална ситуация. Би следвало да е възможно текстовете във всеки стил да се реализират в някой от регистрите на съответния стил, което пък зависи от параметрите на конкретната речева ситуация.

Как се достига обаче до типологизирането на отделните социални ситуации и роли, за да се определят основните регистри?

Социолингвистите разглеждат регистъра „като ситуативно обусловена форма на езика“, определяна от триадата **„област на дискурса“** (темата на общуването или по-общо сферата на обществена дейност, т.е. избора на стил), **„модус на дискурса“** (канала на общуване – писмен, устен и пр.) и **„тоналност на дискурса“** (междудличностни отношения на общуващите)⁽⁴⁾. Както се вижда, чрез областта на дискурса се подчертава стилистичната релевантност на понятието за регистър. Някои изследователи предпочитат понятието да се свързва по-скоро с типа текст, който се създава.

Типичните регистри се определят според „противопоставянето на ситуативните признаци „официален/неофициален“, т.е. използването на езика в различните социални ситуации се представя като континуум на преходи от ситуации, характеризиращи се с пределно неофициализирани отношения между комуникантите, към ситуации с пределно официализирани отношения между тях“⁽⁵⁾. Класификациите на видовете регистри са много – от три, от пет или повече регистри. За пълна и „работеща“ типология на регистрите в българския език все още липсват емпирични данни и изследвания. Въпреки създадените корпуси на българска реч, данните в тях далеч не изчерпват ситуативните параметри и ролевите отношения, които се наблюдават в езиковата практика на българското общество, заради това липсва и емпиричното наблюдение и обобщение на типовете регистри в общуването на български език. Ето защо тук се предпочита класификацията, предложена от руските изследователи⁽⁶⁾, която отделя три регистъра – официален, неутрален и неофициален⁽⁷⁾. Движението и смяната на тези регистри е възможно и допустимо, тъй както параметри-

те на речевата ситуация и взаимоотношенията на комуникантите, които са определящи за избора на регистър, се менят в рамките на устния или писмения текст.

Следователно всеки стил разполага с регистри за реализирането на текстовете в конкретна ситуация.

Ако приемем, че появата на разговорните маркери зависи от изискванията на стила, то изборът на устните маркери се контролира от регистъра. Възможно е някои устни маркери да се появяват само в неофициалната разговорна реч (например *абе, ма* и др.), докато други да се допускат във всички регистри на разговорните устни текстове (непълнен фонетичен изговор, прагматичните частици *ами, ми* и др.) и в устните текстове от останалите стилове. Официалният регистър на разговорната реч е онази форма на разговорната реч, която някои изследователи приемат да наричат официална книжовна разговорна реч (Русинов, 1991)⁸⁾, противопоставяйки я на неофициалната книжовна разговорна реч.

Въвеждането на понятието за регистър е много важно и с оглед на писмената форма на разговорния стил. Както ще отбележим след анализа по-долу, маркерите на устната комуникация ще станат маркери на разговорността в писмения текст и ще се използват, за да означат по-скоро неофициалния регистър на разговорния устен текст (това се доказва от факта, че изчезват от речта на кмета, която предполага повече официалност и институционална ангажираност).

Медийният текст и разговорността – експериментално проучване

Явлението *разговорност* е отбелязано в друг период – в епохата на модерното индустриално общество, когато не езикът на писателите е образец за добра реч, а **езикът на медиите и на политиците**. В Германия през този период се възцаряват по-ниската езикова култура, непознаването на книжовните норми и съзнателното **въвеждане на немския език от кръчмите във вестниците с масов тираж**, за да се привлекат повече читатели, да се увеличат тиражът и печалбата⁹⁾. Според О. Спасов „в езика на медиите съществува своеобразна „норма“ на реагиране в периоди на сътресения; тя се активизира без оглед на разликите в самия характер на събитията“¹⁰⁾. И почти винаги тази „норма“ включва стихийното нахлуване на разговорността в езика на медиите. Но какво може да означава понятието за разговорност? Какъв смисъл влагат в него носителите на българския език, които са и читателите на медийните текстове.

Съществува общоприета идея за разговорност на текстовете, които възприемаме. Тази идея се опира на интуитивно изградени представи за общуването в ежедневието. Въпреки че всеки, преминал основните образователните етапи, научава, че съществува разговорен стил в бъл-

гарския книжовен език, често остава с впечатлението, че разговорният стил се осъществява само в диалогичните и полилогичните жанрове и че основната му характеристика е използването на специфично разговорна лексика. За да проверя какво езиковото съзнание идентифицира като разговорност, помолих 140 студенти от специалностите „Журналистика“ и „Връзки с обществеността“ да отбележат маркерите на разговорността в едно интервю на Кембъла с Цонко Цонев за сп. „Плейбой“ (виж Приложението)¹¹⁾. Специфика на интервюто е силният стремеж към имитация на устно, спонтанно общуване, подчертаният разговорен стил в опит за разчупване на клишето и скуката.

Изследваните лица отбелязват като разговорни следните езикови средства:

1. На фонетично равнище

Уууу би-бип - бат' Бойко е, вдигай... (звукоподражание)

...и глей значи, виж как всички други кметове са полудели покрай тия неща, *дето* той ги прави, а? (синкопа – глей, тия; афереза и погрешна съюзна употреба – *дето*)

Напъвам се да следя мисълта му, да *хъмкам* и *дакам*, колкото да го насърча да си каже приказката. (ономатопея)

Непрекъснато очаква да му задам *оня*, подлия въпрос. За отговорността. И за *оня* момент, когато щеш, не щеш, се налага да направиш *оня* ход в шаха, когато знаеш, че друго местене на фигурите нямаш. (синкопа)

ЦЗЦ: Ооооо, аз й имам пълно доверие... *Пъбълно* доверие! (удължения)

ЦЗЦ: Оооо, беше отдавна, то тогава български нямаше... (удължение)

2. На лексикално равнище

– **диалектна лексика**

Умрял да си – *риннеш* в подчинение на телефона.

– А – *сопва* ми се Цонко, – ти питай, я виж, три изречения ти дадох...

– **жаргонна лексика**

Навремето имаше една руска *банда* – „Кино“.

Ама се чува *здраво*.

Предстартовата треска ми е омаяла *тиквата* и по някакъв чудесен начин съм изчезнал 35 гигабайта от лаптопа си.

Честно казано, бая му се *опънах* на Жоро Неделчев.

Най-гадно е да пишеш за приятел.

И да *зациклиш*, гостът ти помогне, извлече те от ситуацията.

‘Ми ние сме, как да ти го кажа, ние си живеем, сякаш сме си *гаджета*...

Не си висим по 14–15 часа на главите...

– **неологизми**

Добре е *семплирано*...

Цонко не признава „*здрастита*“ и прочие.

Един месец живееш във филм, *адреналайз* и прочие.

Цонко ме е взел с него, пък аз най-подло *дебна градуса* да се *вдигне*, че да *йезуитнича* със съпругата.

Данчо се замисли, при него това е съпроводено с едно продълговато *изображение*, което деликатно *бладае* лицето му.

И барабар 5ко с мъжовете.

– **архаизми**

И после *дваж повече любиш* жена си.

Честно казано, *бая* му се *опънах* на Жоро Неделчев.

Ако не вярвате, че една батерия *деяни* най-много месец – месец и половина, вижте Цонковия телефон.

Какво да ти кажа, ако го *река*, за мен си е мъж на живота, да не излезе много *надуто*?

Значи слушай, *друже*, Цонко го познавам от няколко години...

– **чужди думи и изрази, транслитерации** – телефонный звонок как команда вперьод, моросить, рашъните.

– **фразеологизми**

Звънне ли Бат’ Бойко е – знам, че *спукана ми е работата*.

Сигурно *умира от яд*, че не е с нас на турнето ни.

Мен, за да ми бъде по-леко, ми хрумва да *пита* това-онова Стенли, Данчо Караджов и Киро от „Б.Т.Р.“.

Цонко ме е взел с него, пък аз най-подло *дебна градуса* да се *вдигне*, че да *йезуитнича* със съпругата.

Данчо го *удари носталгията*, мисля си, ама съм решил така.

Има си хас, да редактирам Живата История на Рока... *Как не*...

Напъвам се да следя мисълта му, да хъмкам и дакам, колкото да го *насърча да си каже приказката* (архаично)

Аз щях да се *спукам от ревност* на твое място...

Да заредии батериите.

Добре са уцелили ваксата, стилът е добър...

3. На синтактично равнище¹²⁾

Предстартовата треска ми е омаяла тиквата и по някакъв чудесен начин съм изчезнал 35 гигабайта от лаптопа си.

Гледната точка на хората, които работят с него.

Което само ме радва мен...

И точно преди да тръгнем на турнето – прас – оставам минус 35 гигабайта на лаптопа.

бе той ни е приятел бе, знаеш, той, а бе такива моменти сме изкарали заедно, и в България, и в чужбина... Това как беше – Зайчар? Ами...

– прагматични частици

‘Ма ти да не мислиш, че нещо...

А – смее се Пейковска тире Цонева, – нали ти казвам, всичко стана на шага...

‘Ми ние сме, как да ти го кажа, ние си живеем, сякаш сме си гаджета...

А бе, той е толкова призван към мисията, с която се е заел, да върне нивото и устоите на Българския рок.

а бе, като възрожденец е... отдаден...

‘Ми за Цонко какво сега

... а бе, има ли друг град, в който хората да са доволни от кмета си?

бе той ни е приятел бе, знаеш, той, а бе такива моменти сме изкарали заедно, и в България, и в чужбина... Това как беше – Зайчар? Ами...

Значи наблегни, че винаги ни е бил приятел, и е човек, на когото можеш да разчиташ...

4. На стилистично равнище

Я не се ослушвай, ами сядай да пишеш, *тропа* по масата Жоро. (метафора)

Издебвам поредното му излизане вън и *се присламчвам* до жената. (метафора)

Какво да ти кажа, ако го река за мен си е мъж на живота, да не излезе много *надут*? (метафора)

Данчо се замисли, при него това е съпроводено с едно продълговато изображение, което деликатно бладае лицето му, изчака сервитьорката да донесе содите, че снощи беше *тежко* (метафора)

...малко се вдървява певецът Сланев... (метафора)

„Б.Т.Р.“ пътуват, сигналът се губи и от време на време Киро звучи *като куче в нужник*. (сравнение)

Или, да бъдем по-модерни – *като пресипнал робокоп*. (сравнение)

Напъвам се да следя мисълта му (метафора)

Кирооо, *рева* за всеки случай (хипербола)

Като гледам как *се измъкваш* от повечето ми въпроси... (метафора)

Гледам да го *клъцна* малко. (метафора)

Твърдото го *тропваме* по масата с това турне. (метафора)

ЦЗЦ: Е, ти какво искаш *един юноша бледен* да го грабне – няма да е някой паметник, или компот, или компютър... (клише, крилат израз от българска песен)

Какво има да го *пудря*, да го преиначавам. (метафора)

„Имай късмет – *клати пръст той*, – само да не си написал каквото говоря. Буквално“ (метафора)

Интерпретация на резултатите

Резултатите от експеримента показват, че в групата на маркерите на разговорността в медийния текст според общовъзприетата представа влизат и маркерите на устната комуникация, които се реализират главно на фонетично и на синтактично равнище. По този начин се доказва, че за да се изгради писмен текст в разговорен стил, се отразяват и особености, които са валидни за устните текстове в същия стил.

Първо, устните маркери на фонетично и синтактично равнище се префункционализират, за да подсилят усещането за разговорност на текста, да избегнат стерилността на синтактичното оформяне на изказванията в писмения текст. Разбира се, не се достига до пълна синтактична „деструкция“, която е често наблюдавано явление в устната комуникация.

Второ, разговорният стил в писмени текстове винаги е имитация на устната комуникация за разлика от текстовете в някои от останалите стилове, които не отразяват устните маркери в писменото им оформяне (напр. срв. заседание на управленски орган и протокола от заседанието).

Езикът на медиите от прехода стана обект на множество изследвания. Сред основните тенденции, които се отбелязват в началото на преходния период, е тенденцията към колоквиализация на медийния дискурс, или т.нар. доближаване на медийния език до уличния. Все повече се налага схващането, че в медиите се търси не реалният език на улицата, а ефектът „разговорност“. Езикът в медийните текстове имитира разговорност с цел да създаде усещането за непосредствено общуване. Това става възможно чрез имитацията на устната комуникация. О. Спасов сумира мненията по този въпрос:

„Ефектът „разговорност“ е сред най-важните аспекти на промяната. (...)

От една страна, се приема, че **медиите започват пряко да възпроизвеждат разговорния стил** (на улицата, на интелигенцията, градският език, разговорността въобще). Но тъкмо разговорността се оказва в основата на неочакван обрат. Езикът на улицата „легализира и манталитета на улицата“⁽¹³⁾. Безкритичното налагане на разговорността постепенно довежда до **оварваряване на езика**. (...)

Втора група автори изобщо **оспорва качеството „разговорност“ на новите медийни езици**. Според В. Жобов „Езиковите особености, идентифицирани обикновено под рубриката „разговорност“, както и начините на тяхното разпространение трябва да бъдат интерпретирани по-скоро като „средство за заявяване на групова принадлежност“⁽¹⁴⁾. (...) Така **разговорността се оказва мнима**; това, което обикновено се разпознава като „разговорност“, е **средство за формиране на професионален език**. Медиите произвеждат тези езици сами, за да се институционализират чрез тях (...) Лансира се идеята, че **разговорността в медиите е „несъщинска“, „псевдо-“, или „квази-“**⁽¹⁵⁾. В основата на тази хипотеза стои наблюдението, че при попадането си в дискурса на пресата разговорните структури „губят някои от основните си смислови компоненти и се натоварват с други“; **вместо действителна разговорност те произвеждат „алюзии за разговорност“, които позволяват на читателя да бъде по-близо до усещането за непосредствено общуване**⁽¹⁶⁾. Подобни позиции показват, че медиите могат едновременно да експлоатират разговорността и да се дистанцират от нея, стилизирайки я за свои специфични нужди“⁽¹⁷⁾.

Ето защо преднамерената употреба на разговорни езикови средства и средства от устното общуване формира разговорния стил на медийните текстове, който се различава както от разговорната реч (която е винаги устна), така и от реализациите на устната комуникация в различните стилове на общуването.

В този смисъл всички притеснения за оварваряване на медийния език би следвало да отстъпят място на сериозните проучвания на стила на медийните текстове и начините, по които те „флиртуват“, „омайват“ аудиторията си. Още повече че в последните години настъпват промени, които свидетелстват за процес на „нормализация“ на медийния език.

Оценката на медийния дискурс предполага оценка на съотношението между „забранена и позволена реч“ в обществото. Според П. Костадинова „(...) оценките съдържат (скрито или съвсем явно) тази система от забранени и позволени речеви изяви, която най-добре дефинира медийния език изобщо в даден конкретен период“⁽¹⁸⁾. Новото отношение между позволено и забранено по отношение на езика на медиите вече, струва ми се, е стабилизирано. Според Кр. Стоянов „езикът на вестниците ще продължи да следва критериите за престижност, определени от общественото мнение“⁽¹⁹⁾.

Изводи

Отбелязаните думи и изрази от интервюто на Кембъла оформят не само представата за разговорното в съзнанието на носителя на българския език като роден, но и показват начините, по които се постига усещането за разговорност в медийния текст – чрез употребата както на разговорни маркери, така и на маркери на устната комуникация.

Разговорността не е проявена само в диалогичните форми на общуването, но и в авторовия текст и ремарки в интервюто.

Разговорността е умело използван похват за характеристика на участници в интервюто, на техните отношения, на техния начин на живот. В разговорен неофициален регистър са предадени думите на приятелите на Цонко Цонев, докато речта на кмета е максимално изчистена от разговорни и устни маркери, каквато би следвало да е речта на представител на местното управление. Причина за това е изборът на официален регистър в разговорния стил.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Велева, Мая. За несъщинската разговорност на вестникарските заглавия. В: *Съпоставително езикознание*, 1995, 1, 47–55.

Димчев, Кирил. Учебник по български език за 9. клас, http://www1.znam.bg/zmonres/edu/bulgarski%209%20klas_BULVEST/2/21/index.htm

Жобов, Владимир. Граматика на съобщаването. В: *Медици и митове*, съст. Лозанов, Г. и О. Спасов. УИ „Св. Климент Охридски“ и ФЖМК: София, 2000.

Зидарова, Ваня. *Очерк по българска лексикология*. Пловдив: Университетско издателство, 1998.

Знеполски, Ивайло. Новата преса и преходът. Трудното конституиране на четвъртата власт. Дружество „Гражданин“: София, 1997.

Кембъла. Цонко Цонев пред „Плейбой“: *Преди бях адвокат на фирми и хора, а сега съм на общината*. В: Vesti.bg, 13.06.2006 г. <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=901365>

Леонтиев, А. А., Ю. А. Сорокин, Е. Ф. Тарасов. *Национално-културная специфика речевого поведения*. Москва, 1977.

Ницолова, Руселина. Основни тенденции в развитието на българския печат след 1989 г. // *Медиите и езикът*. София: ЕТО, 1999, 114–121.

Костадинова, Петя. Табута и регистри // *Медиите и езикът*. София: ЕТО, 1999, 105–109.

Пачев, Ангел. *Малка енциклопедия по социолингвистика*. Плевен: Евразия-Абагар, 1993.

Русинов, Руси. Етапи във формирането на българската книжовна разговорна реч // *Проблеми на българската разговорна реч*, кн. 1, 1991, 22–29.

Русская разговорная речь. Москва, 1973.

Спасов, Орлин. *Преходът и медиите. Политики на репрезентация* (България 1989–2000). София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2000.

Стоянов, Красимир. *Обществените промени (1989–1996) и вестникарският език*. София: Международно социолингвистическо дружество, 1999.

Приложение:

Цонко Цонев пред „Плейбой“: Преди бях адвокат на фирми и хора, а сега съм на общината

Всичко, което не знаехте за кмета на Каварна и досега нямаше кого да попитате – описано съвестно от Кембъла в юнския брой на списанието (13.06.2006)

Уууу би-бип – бат’ Бойко е, вдигай... Кой е правил тоя сигнал – неизвестно. Ама се чува здраво. Умрял да си – рипнеш в подчинение на телефона. Добре е семплирано...

*Навремето имаше една руска банда – „Кино“. На Виктор Цой. Там имаше един такъв стих – *телефонный звонок как команда вперед*. Звънне ли *Бат’ Бойко е* – знам, че спукана ми е работата.*

Цонко не признава „здрастита“ и прочие. Приятел ли си му, трябва да си работохолик. Цонко звъни начесто, пита, поставя задачи и пита как върви. Сигурно умира от яд, че не е с нас на турнето ни.

Обичам турнетата. Един месец живееш във филм, адреналайз и прочие. Нови градове, нови приятелства. И после дважд повече любиш жена си. Ако те е дочекала.

Предстартовата треска ми е омаяла тиквата и по някакъв чудесен начин съм изчезнал 35 гигабайта от лаптопа си. Филми, музика, снимки. И най-важното – интервюто с Цонко.

Честно казано, бая му се опънах на Жоро Неделчев — дай да го вземе някоя жена това интервю, по-логично е, все пак това е „Мъж на годината“. После, всички знаят, че сме близки приятели, знам ли, да не стане фамилиарно някак...

Я не се ослушвай, ами сядай да пишеш, трона по масата Жоро. Такива са те, главните редактори (‘ми да – бел.ред.).

Три дена пиша. Най-гадно е да пишеш за приятел. И в телевизията е така. Гостува ли ми човек, когото добре познавам, е ужасно. Ние всичко си знаем, най-много да се отплеснем нанякъде. Заговорим си за наши неща, и...

Ама в предаване е лесно. И да зацikliш, гостът ти помогне, извлече те от ситуацията. А тук...

Затова внимавам. Във всеки ред. Какво питам. Слагам се на мястото на читателя. Какво би било интересно на повече хора. И какво буквално отговаря Цонко Здравков Цонев, култовият кмет на Каварна.

„Имай късмет – клати пръст той, – само да не си написал каквото говоря. Буквално.“

Мен, за да ми бъде по-леко, ми хрумва да питам това-онова Стенли, Данчо Караджов и Киро от „Б.Т.Р.“. Гледната точка на хората, които работят с него.

Я, че що тогава не питам преди това и жена му?

На сватба сме. В Добрич. Булката Радостина е приятелка на жена му. Цонко ме е взел с него, пък аз най-подло дебна градуса да се вдигне, че да йезуитнича със съпругата. Ако не вярвате, че една батерия дейни най-много месец-месец и половина, вижте Цонковия телефон. Издебвам поредното му излизане вън и се присламчвам до жената. Тя е възприела фамилията му с тире. **Анна Георгиева Пейковска-Цонева.**

„Как се запознахме ли? На един рожден ден. Бяхме поканени у едни общи познати. Тогава не му обърнах внимание, но той ме забелязал. Беше малко... пийнал. Ама да не излезе сега, че... не беше...“

– Ако искаш да не го пиша това – питам аз, но тя се смее и казва: „Ма ти да не мислиш, че нещо... Просто така. Нали го знаеш, като се отпусне и като почне да се шегува...“

Добре де, имаше ли Романтическа Офанзива, как те ухажваше, цветя, лунната пътека...

„А – смее се Пейковска тире Цонева, – нали ти казвам, всичко стана на шага... Майтап, майтап и половин година след като се запознахме, излязохме. Пак с общи познати. И след още половин година се оженихме. Даже в началото (тя избухва в смях) ние бяхме три приятелки и той ни бъркаше...“

Мъж на годината? Какво да ти кажа, ако го река за мен си е мъж на живота, да не излезе много надут? Или помпозно? – и кокетно се усмихва, като я питам за верността:

„Знаеш ли, не съм вярвала, че мога толкова безрезервно да съм сигурна в него. И това непрекъснато тичане... ‘Ми ние сме, как да ти го кажа, ние си живеем, сякаш сме си гаджета... Дали той ми вярва ли? Ти как мислиш?’“

Легендата **Данчо Караджов** – стоим в хотел „Дръстър“, моросить, както казват рашъните, свирим чак утре, днес имаме време за... Гос-

под знае за какво. Ще седим в някой ресторант, ще си разказваме безкрайни истории за турнета и номера, които сме си правили, и така...

– **Данчо – почвам го директно, – какво не харесваш у Цонко?**

– Не е възможно да не харесваш нещо у него – изхилва се Данчо, – този човек е толкова отдаден на нещото, което прави, че надали някой би могъл да измисли забележка към него...

Данчо се замисли, при него това е съпроводено с едно продълговато изображение, което деликатно бладеа лицето му, изчака сервитьорката да донесе содите, че снощи беше тежко, и казва:

– А бе, той е толкова призван към мисията, с която се е заел, да върне нивото и устоите на Българския рок. Каквото беше допреди 15 години...

Данчо го удари носталгията, мисля си, ама съм решил така. Каквото ми кажат – пиша. Има си хас, да редактирам Живата История на Рока... Как не...

– Не знам дали му остава време за личен живот – малко накриво се засмива Данчо, – ама така е, работохолизъм... Мисля, че в момента се броят на пръсти тия, дето... а бе, като възрожденец е... отдаден...

После питам друга легенда – **Стенли**.

– ‘Ми за Цонко какво сега – малко се вдървява певецът Сланев, – това, предполагам, е на запис сега, не е в ефир... Значи слушай, друже, Цонко го познавам от няколко години... За разлика от мене, на него му се случиха вече прекалено хубави неща...

Което само ме радва мен... Виждам докъде стигна, а знам откъде тръгна... и глей значи, виж как всички други кметове са полудели покрай тия неща, дето той ги прави, а?

Друго е, което той прави за града... виждам как всички са... а бе, има ли друг град, в който хората да са доволни от кмета си? Всеки е недоволен по някакъв начин от кмета си...

Пък него го обичат, нали си виждал какво е, като го срещат по улицата... Това само в Каварна го има... На мен ми помогна... И то, нали знаеш, който дава навреме, дава двойно...

После думата взима **Киро от „Б.Т.Р.“**, по телефона. „Че Каварна заживя нов живот – това е ясно на всеки. Слушаш ли ме?“.

„Б.Т.Р.“ пътуват, сигналът се губи и от време на време Киро звучи като куче в нужник. Или, да бъдем по-модерни – като пресипнал робокон. Напъвам се да следя мисълта му, да хъмкам и дакам, колкото да го насърча да си каже приказката (Бероне).

Кирооо, рева за всеки случай, пък той се хили и вика: „Стига бе, да не съм глух“, и продължава:

„Пиши, че освен че сме съпричастни с големите концерти... бе той ни е приятел бе, знаеш, той, а бе такива моменти сме изкарали заедно, и в България, и в чужбина... Това как беше – Зайчар? Ами...

Значи наблегни, че винаги ни е бил приятел, и е човек, на когото можеш да разчиташ... Неизчерпаема енергия. Аз гарантирам, че ние не можем да му намогнем на ентузиазма и едвам го догонваме... Неговата енергичност...”

И така, стигаме до нашия разговор. Между мене – К, и кмета Цонко – ЦЗЦ.

К: Известността... Покварява ли?

ЦЗЦ: Известността... Зависи от човека. Има хора, които се поддават. Има и други, които си остават такива, каквито са били... а може и да се комбинира... но промяната е малка... Такъв съм, какъвто бях в началото на мандата...

Тук неочаквано млъква. „Давай още – подканям го, – това е малко...” – А – сопва ми се Цонко, – ти питай, я виж, три изречения ти дадох...

...Знам защо е подозрителен. Непрекъснато очаква да му задам оня, подлия въпрос. За отговорността. И за оня момент, когато щеш, не щеш, се налага да направиш оня ход в шаха, когато знаеш, че друго местене на фигурите нямаш. Е, сигурно и ти се сеишаш какво трябва да го питам. Но съм обещал. И няма начин.

К: Привиква ли се към известността? Наркотично... Тя отваря много врати... Разглезен ли си от това?

ЦЗЦ: Отваря много врати, да... най-вече на Общината... В личен план, понеже нямам никакви амбиции, нито политически, нито лични – не... Известността не помага на мен, тя работи за хората. На моя град.

К: Понеже казваш „амбиции“ – докъде стигат твоите амбиции?

ЦЗЦ: В музикален план амбициите ми са да доведе едни групи като „Рамщайн“, АС/ДС, да ги видим в България... а иначе, в човешки план... искам да дам такъв тласък на общината, че развитието да е необратимо.

Хората в Каварна вече знаят, че всичко е в техните ръце... според техните способности... а не да зависят от поредната сила, която е взела властта и определя съдбите им. Така да дам стимул, такива условия да създадем, че всеки да разбере, че работейки според способностите си, работейки за себе си, той помага не само на себе си.

К: Я дай малко лични въпроси? Как се запозна с жена си (търся някакви пролуки в алибито – б.а.)?

ЦЗЦ: Покрай един приятел, диджей, Ники от Шабла, на рожден ден... В къмпинга... тя беше с две приятелки на тоя рожден ден...

К: А доверието сега? Тя самата каза, че не е вярвала, че така спокойно ще може да понася отсъствието ти... че сте били едва ли не на ниво гаджета още... хем не си омръзвате, хем непрекъснато ти липсва...

ЦЗЦ: Да, така си е, затова бракът ни е такъв, дружен и сплотен – не си висим по 14–15 часа на главите... От това връзката изтънява... дразги...

К:.. Плануваш ли още деца?

ЦЗЦ: За да имам още едно дете, трето, тъй като имам двама синове, е необходимо и някой да го роди. И когато узрее съпругата ми за още едно дете, момиченце... може би догодина, сигурно тогава... Дъщеричка...

К: Добре де, тя не те ревнува, вярва ти тотално, ами ти? Доверие? Имаш ли й доверие? Като те няма толкова често...

ЦЗЦ: Ооооо, аз й имам пълно доверие... Пъбъълно доверие!

К: Не я ли ревнуваш?

ЦЗЦ: Не! Абсолютно й вярвам... Дори... така, демократично мислещ човек съм и съм й казал – живеј си живота, защото е само един...

К: Бившата ти съпруга, виждал съм я, с детето, с новия ѝ мъж. Ти ги покани с нас, те дойдоха, седнаха при нас... Аз щях да се спускам от ревност на твоето място...

ЦЗЦ: Това са глупости. Защо да я ревнувам? Тя си има свой живот, нов живот, надявам се да е щастлива... Видж, когато хората, които уважавам, към които съм имал положителни емоции, се развиват добре, и аз съм щастлив.

Имал съм добри спомени, запомнил съм само хубавите моменти, бившата ми съпруга е съдия в Окръжен съд в Стара Загора. И се радвам, че се развива добре. Това, което ни е свързвало, е детето ни. Винаги ще ги подкрепям. Това са нормални отношения.

К: Не ти ли липсва адвокатстването? Като гледам как се измъкваш от повечето ми въпроси...

ЦЗЦ: Не ми липсва, защото аз и сега съм си адвокат.

К: Да бе, „адвокат на дявола“.

Гледам да го клъцна малко. Нещо много сериозно взе да става това интервю.

ЦЗЦ: Не, не ми липсва, Кембъл, и ще ти кажа защо. Преди бях адвокат на фирми, на хора... сега съм адвокат на общината.

Кметът по закон трябва да защитава интересите на хората от своята община... Даже един-два пъти се явих и в залата, да защитавам ин-

тересите на Общината... а и да не забравя миризмата на залата... атмосферата...

К: Кажй сега за връзката с другите кметове, виждам, че на всяко случване на нещо в Каварна има гости от другите общини. И то не само от България... Какъв е принципът на това роктурне в момента? „Сигнал“, „Б.Т.Р.“, Стенли и Кембъла - ок, но как са избрани градовете?

ЦЗЦ: Това са по-малки градове. Избрали сме населени места, където отдавна не е имало нищо... Където хората имат нужда от тая музика... Целта на турнето е да събудим заспалиите души. Местата са избрани да зарадваме хората, това все пак са безплатни концерти...

К: За какво не остава време, ти работиш буквално по 24 часа. То е ясно, че не стига... Тоест, за какво съжеляваш, че не ти стига времето?

ЦЗЦ: Семейството на първо място... книгите... филмите.

К: Какво си чел последно?

ЦЗЦ: Паулу Коелю – „11 минути“. Препрочетох и „Цар плъх“, „12-те стола“, „Задочните репортажи“ на Георги Марков. Също и Димитър Шумналиев – „Шивачката на очи“...

К: Добре де, да те питам друго. Твърдото го тропваме по масата с това турне. Освен това се откри клуб „Хеви К’Метъл“ в Каварна, а в същото време каниш чалга-оркестъра на Салиевич... Че и са ти приятели, как така?

ЦЗЦ: Е, слушам много различна музика... Рок, поп-рок, Жан-Мишел, че и техно... Обичам и Брегович, и Салиевич. Според мен това е етнобалканска музика, а не оная, срещу която се борим. Това е музика, отваряща вратите...

К: Кажй нещо за твоя директен подход. Обикновено прескачаш излишното „как си, що си“, атакуваш въпроса, питаш кой, как и какво, работата, която трябва да е свършена, не засяга ли някого така?

ЦЗЦ: Важно е да се свърши работата. Не съм чак пък безпардонен. Едва ли от близките ми има човек, който да не е свикнал с това. Не вярвам, че има някаква драма...

К: Изпитваш удоволствие от работохолизма?

ЦЗЦ: Да. Задължително. Но освен работата трябва да умееш и да се веселиш. Да заредиш батериите. Който умее да се весели, той умее и да работи. Който може да товари, задължително качество е да умее да се разтовари... За да натовари пак...

К: Кой беше първият ти брой на „Плейбой“?

ЦЗЦ: Оооо, беше отдавна, то тогава български нямаше...

К: Какво те привлече?

ЦЗЦ: Е, ти какво искаш един юноша бледен да го грабне – няма да е някой паметник, или компот, или компютър...

К: Сега четеш ли това списание? Намираш ли време?

ЦЗЦ: Нали знаеш, непрекъснато пътувам, винаги го чета. Има нови неща, закачливо е. Добре са уцелили ваксата, стилът е добър... Чета, къде ще ходя.

Накрая на интервюто и двамата се развикваме „Каляри – юнаци“. Отборът на „Калиакра“ му е слабост, усня и мен да подпали... И не само мен.

И точно преди да тръгнем на турнето – прас – оставам минус 35 гигабайта на лаптопа. И барабар 5ко с мъжовете. И интервюто... Какво да се прави. По Достоевски.

Ето ви го интервюто с Цонко, написано наново. До буквичка същото. Какво има да го пудря, да го преиначавам.

Цонко е това – делови, директен, труден за приятелство. Много изисква това. И работа, и веселие. И отговорността да бъдеш неподправен. Иначе ще те усети...

БЕЛЕЖКИ:

1. Тази постановка на въпроса показва като съвсем основателно решението на колегите от Катедрата по съвременен български език във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ да преименуват традиционната конференция по разговорна реч в конференция, посветена на актуалните проблеми на устната комуникация. Основание за това решение е не само преосмислянето на понятието за *разговорност* вследствие на разширения изследователски интерес към устното общуване, но и изборът на теми от участниците, които обхващат различни социални сфери на проявление на устната комуникация.
2. По Зидарова, Ваня. Очерк по българска лексикология. Пловдив: Университетско издателство, 1998, 127–129.
3. Пачев, Ангел. Малка енциклопедия по социолингвистика. Плевен: Евразия-Абагар, 1993, с. 217. Но социолингвистите използват термина *регистър*, и за да назоват начин на изразяване, който е свързан с професията (пр. език на лекарите, език на общарите, език на шивачите и др.). Тези „езици“ се използват само при професионална размяна на информация между хора от една и съща професия и се характеризират със специфична мрежа от значения, изразени чрез термини и терминологични изрази. Съществуват два типа регистри: *общоупотребим*, който е образуван от такива думи и изрази, за чието разбиране е необходимо само да си живял достатъчно дълго в дадена езикова общност и който обслужва сферата на частния живот, и *специализирани*, за чието разбиране е необходима специална езикова под-

готовка и които обслужват професионалните сфери на комуникация. Специализираният регистър всъщност е общоприетият начин на изразяване в дадено съсловие.

4. Пак там, 1993: 218.
5. Пак там, 1993: 219.
6. Русская разговорная речь. Москва, 1973, с. 14–17.
7. Отбелязваме възможността за синонимна замяна на термините *регистър/тоналност* - „речевите прояви на участниците в общуването са подчинени не само на нормите на речево поведение, възприети в определена социокултурна сфера. **Подборът и съчетаването на езиковите средства се определят и от изискванията на конкретната комуникативна ситуация.** Влияние оказва и: комуникативното намерение на всеки участник; неговите характеристики (принадлежност към определена социална група, възраст, пол, езикова подготовка, образование, възпитание; социална роля в съответния комуникативен акт; емоционално състояние и пр.); условията на общуването, каналът за връзка. Тези особености влияят върху начините, по които се осъществява комуникативното намерение на всеки от участниците. Зависимостта на предпочетените езикови средства от конкретната комуникативна ситуация характеризира използвания *регистър*.

Все още липсва общоприета класификация на регистрите, тъй като е трудно да се обхванат всички признаци на комуникативната ситуация. Според отношенията между участниците в общуването някои автори говорят за *строго официален, официален, неутрален, доверителен, непринуден, интимен, груб (вулгарен) регистър*. Други автори, като търсят връзката между обстановката на общуването и социокултурните характеристики на участниците в комуникативния акт, приемат за основни четири регистъра, характеризиращи се с *книжовност и специализираност, книжовност и неспециализираност, некнижовност и специализираност, некнижовност и неспециализираност*.

За разлика от функционалния стил, който отразява системните отношения между езиковите средства, предпочитани в определена сфера на общуване, регистърът не се ограничава само в рамките на книжовния език, а може да включва езикови средства от териториалните и социалните диалекти или да съдържа езикови средства, използвани в различни стилове“ (К. Димчев, Учебник по български език за 9. клас, http://www1.znam.bg/zmonres/edu/bulgarski%209%20klas_BULVEST/2/21/index.html). Подобно разбиране на понятието за регистър се отдалечава от разбирането му от някои социолингвисти като социолект, а се приближава към разбирането за **ситуационна тоналност** на други учени (по скалата на Ризел – Тарасов – Лендел, вж. Леонтиев, Сорокин, Тарасов 1977:194).

Ситуационна тоналност (по скалата на Леонтиев, Сорокин, Тарасов)
(а) възвишена (висока) тоналност, характерна за сферата на най-представителните ситуации: тържества, церемонии, официални приеми и т.н.;
(б) служебна (неутрална) тоналност, характерна за общуването в официалните учреждения;
(б1) част от служебната е спонтанно-неутралната тоналност, характерна за ежедневната комуникация;
(в) фамилиарна тоналност, характерна за семейни, приятелски, роднински кръгове;
(г) вулгарна ситуационна тоналност е отделена условно и е възможна за (б), (б1), (в).

8. Русинов, Руси. Етапи във формирането на българската книжовна разговорна реч // Проблеми на българската разговорна реч, кн. 1, 1991, 22–29.
9. Ницолова, Руселина. Основни тенденции в развитието на българския печат след 1989 г. // Медиите и езикът. София: ЕТО, 1999, 114.
10. Спасов, Орлин. Преходът и медиите. Политики на репрезентация (България 1989–2000). София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2000, 66–67.
11. „Цонко Цонев пред „Плейбой“: Преди бях адвокат на фирми и хора, а сега съм на общината“. В: Vesti.bg, 13.06.2006 г. <http://www.vesti.bg/index.phpml?tid=40&oid=901365>
12. Бяха посочени още много елиптични изречения, изречения с обърнат словоред в текста като разговорно маркирани.
13. Знеполски, Ивайло. Новата преса и преходът. Трудното конституиране на четвъртата власт. Дружество „Гражданин“. София, 1997, 54.
14. Жобов, Владимир. Граматика на съобщаването. В: Медиите и митове, съст. Лозанов, Г. и О. Спасов. УИ „Св. Климент Охридски“ и ФЖМК: София, 2000, 307.
15. Велева, Мая. За несъщинската разговорност на вестникарските заглавия. В: Съпоставително езикознание, 1995, 1, 47.
16. Пак там, 48
17. Спасов, Орлин. Преходът и медиите. Политики на репрезентация (България 1989–2000). София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2000, 44–46.
18. Костадинова, Петя. Табута и регистри. В: Медиите и езикът им/ни, под редакцията на Ликоманова, И., Й. Трифонова. ЕТО: София, 1999, 105.

19. Стоянов, Красимир. Обществените промени (1989–1996) и вестникарският език. София: Международно социолингвистическо дружество:1999, 263.

ORAL AND SPEECH MARKERS AS SIGNS OF COLLOQUIAL STYLE IN MEDIA TEXT

Abstract: The paper tries to explain a few important notions in contemporary linguistics, sociolinguistics and theory of mediatext. All researchers talk about colloquial style, colloquial speech, oral communication/speech and register, but there is not a consensus on their substance. So it is necessary to look for differences and similarities between these notions. We separate colloquial speech markers from oral communication markers, which have equally functions in written media text – as colloquial speech markers in specially imitation of colloquial style.

Associate Professor Andreana Eftimova, PhD
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Faculty of Journalism and Mass Communications